

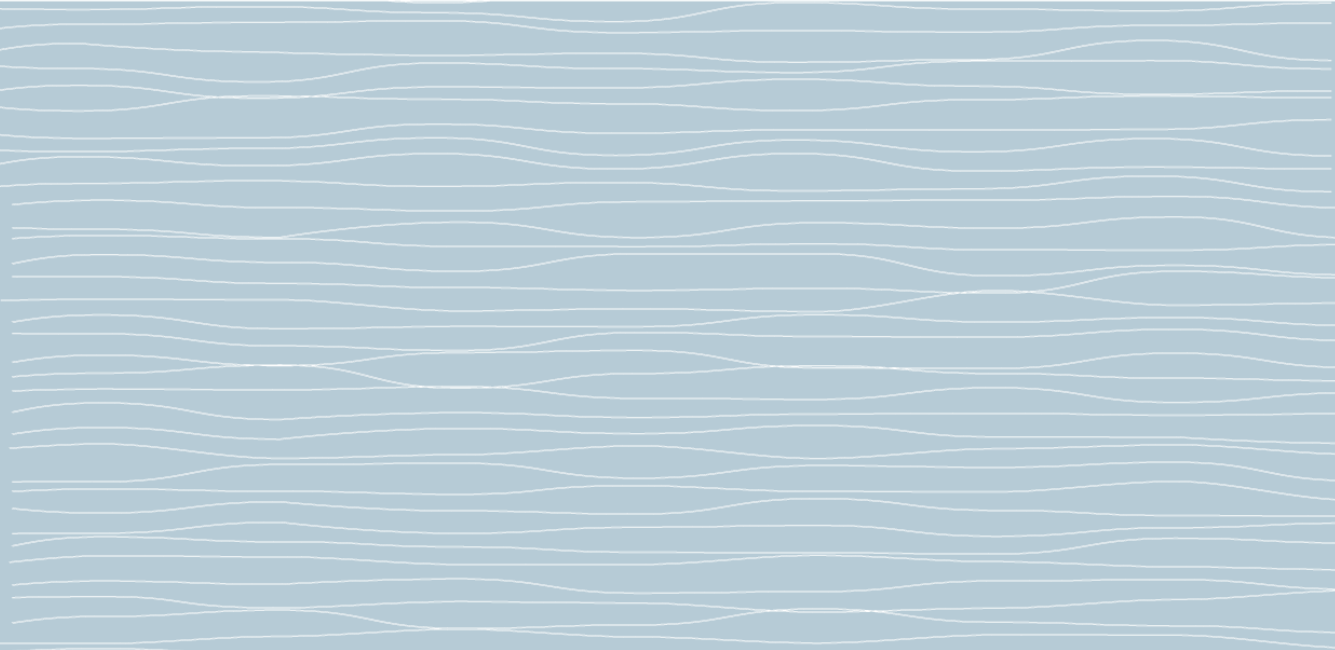
ERIK DAHMÉN OCH JONAS NORDENSON

HENRIK JORDAHL

SÄRTRYCK ur Magnus Henrekson, red. (2009), *IFN/UII 1939–2009*.

Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling.

Stockholm: Ekerlids.

KAPITEL 4

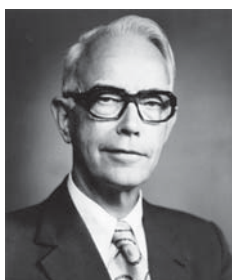
ERIK DAHMÉN OCH JONAS NORDENSON

(OKTOBER 1949 – APRIL 1953)

HENRIK JORDAHL

ERIK DAHMÉN (1916–2005)*

DEN SVENSKA EKONOMINS KASSANDRA

Erik Dahmén blev tillförordnad chef för IUI i oktober 1949 när Ingvar Svennilson åtog sig ett FN-uppdrag i Genève för en stor studie av Europas ekonomiska tillväxt (Svennilson 1954). Dahmén hade arbetat på IUI sedan 1942, men hans period som institutets ledare varade bara ett år innan Marcus Wallenberg handplockade honom till Stockholms Enskilda Bank som sin personlige rådgivare.

Det var Svennilson som på rekommendation av Erik Lindahl hade rekryterat Dahmén till IUI efter att denne skrivit licentiatavhandlingen i nationalekonomi för Johan Åkerman i Lund. Även doktorsavhandlingen, *Svensk industriell företagarverksamhet: kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939*, presenterades i Lund (1950) och var ett banbrytande arbete som fick stor medial uppmärksamhet. Avhandlingen var frukten av Dahmén's grundforskning vid IUI och lyfte fram mellankrigstidens industriella produktionsomvandling inom företag samt genom företagsbildning och företagsdöd. Den innehöll bland annat en 300-sidig tabellbilaga som institutets assistenter och räknebiträden hade hjälpt till med att ta fram.

Avhandlingen uppmärksammades internationellt med en positiv recension med avslutningen ”this remarkable book” signerad Alexander Gerschenkron i *Review of Economics and Statistics*. Avhandlingen blev också – förmodligen därför – översatt till engelska genom American Economic Associations försorg. Den

* Ett stort tack till Rolf Henriksson för utförliga kommentarer och detaljerad information.

utkom dock först 1970. Som chef på IUI betonade Dahmén långsiktighet, både i själva forskningsarbetet och genom en inriktning mot frågor om det industriella framåtskridandet på längre sikt.

Erik Dahmén föddes i Halmstad 1916. Fadern var lektor och modern folkskollärarinna. Med siktet inställt på att bli diplomat började Erik på juristutbildningen i Lund. Men i stället blev det ekonomi och den nyss införda examenstiteln pol.mag. (1939). Undervisningen i nationalekonomi leddes av den idérike dåvarande docenten Johan Åkerman. När Dahmén hösten 1936 tenderade tvåbetygskursen i nationalekonomi för Åkerman föreslog denne – inspirerad av Friedrich Hayeks konjunkturteori – att Dahmén skulle inrikta sig på felinvesteringar. Dahmén tog sig an detta problem, men snart mer i Joseph Schumpeters anda med entreprenören som nyckelfigur. Enligt Dahmén slutsatser är felinvesteringar lika viktiga för den långsiktiga ekonomiska utvecklingen som för de kortsiktiga konjunktursvängningarna. Därmed nådde Dahmén fram till begreppet *utvecklingsblock*, vilka uppstår när investeringar i olika branscher kompletterar varandra så att deras industriella potential kan utnyttjas till fullo. Åtminstone i Sverige har begreppet blivit bestående och används fortfarande vid klusteranalyser av investeringars långsiktiga interdependens.

Efter disputationen 1950 utsågs Dahmén till docent vid Stockholms Högskola och året därefter även vid Handelshögskolan i Stockholm. Vid Handelshögskolan blev han också 1958 professor i nationalekonomi med inriktning mot ekonomisk och social historia. Minst lika betydelsefull som den akademiska kommandohöjden blev Dahmén position som ekonomisk rådgivare åt Marcus Wallenberg på Stockholms Enskilda Bank. Eftersom Marcus Wallenberg satt ordförande i IUI:s styrelse 1950–1975 fortlöpte Dahmén inflytande över institutet även under denna period. Nu började Dahmén allt mer att inrikta sig mot penning- och kreditväsende. Boken *Kapitalbildningsproblemet: några samhällsekonomiska synpunkter* utkom 1959 och behandlar industrins finansiering utifrån begrepp som sparande, inflation och investeringskvot.

I början av 1970-talet fick Dahmén en fastare anknytning till IUI eftersom institutet under Lars Nabseths chefskap hade satt igång ett projekt för att uppdatera den empiriska analysen i Dahmén doktorsavhandling. Det blev Gunnar Du Rietz som fick äran att förvalta och förmera arvet efter Dahmén, vilket resulterade i två böcker (varav en doktorsavhandling) och en artikel i *Journal of Political Economy*. Även Gunnar Eliasson (institutets chef 1976–1994) var inspirerad av Dahmén och ansträngde sig för att hålla dennes forskningsinriktning vid liv. Annars är kanske Klas Eklund den ekonom som har hållit Dahmén högst. Eklund skrev sin licentiatavhandling på Handelshögskolan för Dahmén och publicerade 1986 det frejdiga porträttet ”Det våras för Dahmén” om sin handledare, som

då vid 70 gick i pension. Dahmén's perspektiv på den ekonomiska utvecklingen framträder också i betänkandet från den produktivitetsdelegation där Eklund i början av 1990-talet var ordförande. I en av noterna lyfts Dahmén fram som en svensk efterföljare till Schumpeter.

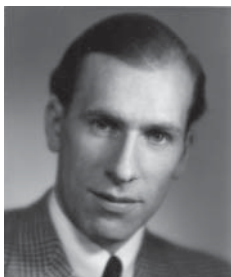
Att Dahmén, som Jan Wallander beskriver honom i denna volym, var en litterär och inte en matematisk ekonom var både en svaghet och en styrka. I takt med nationalekonomins snabba matematisering innebar detta ett krympande utrymme i internationella sammanhang. Å andra sidan fladdrade Dahmén aldrig omkring efter de skiftande teoretiska trenderna utan borrade sig tålmodigt djupare ner i de frågor som han ansåg vara avgörande för näringslivets utveckling. Mot formella makromodeller var han kritisk. Avgörande historiska och institutionella aspekter gick förlorade i de teoretiska abstraktionerna och mikrofundamenten var som regel frånvarande. Som ledamot av Vitterhetsakademien kunde Dahmén samarbeta med humanister på ett sätt som många traditionella och mer ”fyrkantiga” nationalekonomer nog hade haft svårt för.

Även som samhällsdebattör gjorde Dahmén stort väsen av sig. Han var den förste ekonomen i Sverige som slog larm om miljökostnader. Boken *Sätt pris på miljön* (1968) lyfter fram den miljöförstöring som industrialiseringen och privatbilismen gett upphov till. Dahmén förespråkade avgifter och förkastade regleringar som lösning på miljöproblemen. När detta skrivs framstår boken som utomordentligt framsynt, men när den kom ut var det få svenskar som förstod att ta den på riktigt allvar. Ett särskilt uppsving som samhällsdebattör fick Dahmén när han med stor men välriktad pessimism lyckades förutspå den strukturkris som Sveriges industri hamnade i på 1970-talet. Redan innan spådomen slog in utnämnde Gunnar Sträng, vid en budgetdebatt i Nationalekonomiska föreningen, Dahmén till den svenska ekonomins Cassandra – den Trojanska skönhet som av Apollon fick gåvan att se in i framtiden men också förbannelsen att aldrig bli trodd.

På senare år har vi fått uppleva en ny våg av Dahmén's idéer. År 1996 belönades Dahmén med Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademiens Stora guldmedalj. Åren före och efter hans bortgång 2005 uppmärksammades den vetenskapliga gärningen i två böcker sammanställda av Dan Johansson och Nils Karlson: *Den svenska tillväxskolan* (2002) och *Erik Dahmén och det industriella företaget* (2007). Med anledning av Dahmén's 75-årsdag 1991 gav IUI ut en samlingsvolym sammanställd av Bo Carlsson och Rolf Henriksson. Samlingsvolymen beskriver och ger en bakgrund till licentiat- och doktorsavhandlingen, dokumenterar hur teserna mottogs av ekonomkåren, samt innehåller två uppsatser av Dahmén som på senare år återvänder till sina tidiga idéer. Att en sådan publikation finns till hands är viktigt – än i dag finns det goda anledningar att läsa Dahmén.

JONAS NORDENSON (1920–1976)***MED BRILJANS VIDARE TILL NÄRINGSLIVET**

FOTO: SAHNS ARBY

Den 1 januari 1951 efterträdde Jonas Nordenson Erik Dahmén som tillförordnad chef för IUI. Nordenson var 31 år gammal och hade arbetat på institutet sedan 1948. Den 1 oktober 1951 blev han ordinarie chef (direktör) efter det att Ingvar Svennilson i september blivit kallad till Lars Hiertas professur i nationalekonomi med finansvetenskap vid Stockholms Högskola. Nordenson gjorde en viktig arbetsinsats i en särskilt tillkallad utredningsgrupp för den andra långtidsutredningen 1950–1951. IUI var från början djupt involverat i långtidsutredningarna och Ingvar Svennilson hade tidigare lett arbetet med den första av dem (Åberg 2009). Nordenson var därefter ledamot av det gemensamma utskottet för nordiskt ekonomiskt samarbete, nationalbudgetdelegationen, tulltaxekommittén samt jordbrukspriskommittén. Han satt även ordförande i en kommitté tillsatt av OEEC (nuvarande OECD) med uppgift att studera finansieringen av de omfattande investeringar som förutsågs i Marshallhjälpens kölvatten.

Efter två år som chef gick Nordenson vidare till näringslivet. Hans efterträdare Jan Wallander beskriver honom som den mest briljanta person som han träffat. En annan av medarbetarna vid IUI, Willem Pepler, beskriver Nordenson som en eminent begåvning, en utomordentlig ledare och en stimulerande chef.

Direkt efter studentexamen på Södra Latin i Stockholm 1938 skyndade Nordenson vidare till Uppsala universitet. Han var aktiv i studentkåren och tog en pol.mag. 1946 och en fil.lic. 1948. Under studieåren blev han även reservofficer (löjtnant i pansartrupperna). I flera beskrivningar framstår den unge Nordenson som intelligent och brådmogen. Bland hans vänner fanns professorerna Erik Lundberg och Ingvar Svennilson. För en fortsatt vetenskaplig karriär tycks Nordenson dock ha varit alltför självkritisk och rastlös. Höga krav från fadern Harald (som var docent, industriledare och riksdagsledamot) var nog en hämmande faktor. Även modern Clare hade en hög ställning i samhället som ordförande för svenska Röda korset.

Sedan Nordenson lämnat IUI 1953 verkade han de följande tio åren i Grängesbergskoncernen där LKAB ännu ingick. Koncernchefen Erland Waldenström hade varit nära knuten till IUI 1942–1946 och skulle dessutom återkomma som institutets styrelseordförande på 1970-talet (Douhan 2009). Nordensons bidrag

* Ett stort tack till Erik Ruist för information.

blev det långsiktiga tänkandet kring marknadsutveckling och marknadsbedömning. Som försäljningschef förutsåg han tidigt den kommande omstruktureringen mot högvärdiga malmer och mer förädlade produkter. När LKAB blev helt förstatligt 1957 blev Nordenson chef för det nya företaget AB Malmexport med ansvar för malmförsäljningen från både Gränges och LKAB.

År 1963 blev Jonas Nordenson chef för Sveriges Allmänna Exportförening. Han omvandlade den traditionstyngda föreningen till en modern serviceinriktad organisation innan dess uppgifter vid 1960-talets slut övertogs av staten. Vid denna tidpunkt blev Nordenson chef för Svenska Bankföreningen, en post han stannade på fram till sin hastiga bortgång 1976, orsakad av en blodkärlsbristning i samband med en trivial förkylning.

Nordenson hann 1962–63 med en kort sejour i riksdagen för Högerpartiet, på faderns gamla plats i första kammaren. Samtidigt var han Nationalekonomiska föreningens vice ordförande (1962–65) och innehade en rad styrelseuppdrag, bland annat för Sida.

Till Nordensons intressen hörde konst, teater och musik. Han satt i Kungliga Operans styrelse och var ordförande för Drottningholmsteaterns vänner. Han trivdes också på sjön. Den egna segelbåten tycks ha varit en tillflyktsort från en på många sätt orolig och krävande tillvaro.

REFERENSER TILL AVSNITTET OM ERIK DAHMÉN

- Bokförlaget Vem är Vem AB (1962), "Dahmén, Erik V H, professor". I *Vem är Vem: Stor-Stockholm*, s. 275. Stockholm: Bokförlaget Vem är Vem AB.
- Carlsson, Bo och Rolf Henriksson (1991), *Development Blocks and Industrial Transformation: The Dahménian Approach to Economic Development*. Stockholm: IUI.
- Dahmén, Erik (1950), *Svensk industriell företagarverksamhet: kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939*. Stockholm: IUI.
- Dahmén, Erik (1959), *Kapitalbildningsproblemet: några samhällsekonomiska synpunkter*. Stockholm: IUI.
- Dahmén, Erik (1968), *Sätt pris på miljön: samhällsekonomiska argument i miljöpolitiken*. Stockholm: SNS.
- Dahmén, Erik (1970), *Entrepreneurial Activity and the Development of Swedish Industry, 1919–1939*. Översatt av Axel Leijonhufvud på uppdrag av American Economic Association. American Economic Association translation series. Homewood, IL: Richard D. Irwin.
- Du Rietz, Gunnar (1975), *Etablering, nedläggning och industriell tillväxt i Sverige 1954–1970*. Stockholm: IUI.
- Du Rietz, Gunnar (1980), *Företagsetableringarna i Sverige under efterkrigstiden*. Stockholm: IUI.
- Eklund, Klas (1986), "Det våras för Dahmén". *Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift*, vol. 15, nr 2, 47–53.

- Gerschenkron, Alexander (1957), Recension av Dahmén (1950). *Review of Economics and Statistics*, vol. 39, nr 4, 471–476.
- Hause, John och Gunnar Du Rietz (1984), ”Entry, Industry Growth, and the Microdynamics of Industry Supply”. *Journal of Political Economy*, vol. 92, nr 4, 733–757.
- Henriksson, Rolf (2002), ”Den Dahméniska ansatsens tillkomst och dess ställning i den schumpeterianska tanketraditionen”. I Dan Johansson och Nils Karlson (red.), *Den svenska tillväxtskolan*. Stockholm: Ratio.
- Henriksson, Rolf (2009), ”Den Dahméniska ansatsen uppmärksammas”. Manuskript.
- Henriksson, Rolf (2009), mejlkorrespondens, februari 2009.
- Johansson, Dan och Nils Karlson (red.), (2002), *Den svenska tillväxtskolan*. Stockholm: Ratio.
- Karlson, Nils, Per Storm, Dan Johansson och Bengt Mölleryd (red.), (2007), *Erik Dahmén och det industriella företagandet*. Stockholm: Ratio.
- SOU 1991:82, *Drivkrafter för produktivitet och välbefinnande*. Produktivitetsdelegationens betänkande. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Svennilson, Ingvar (1954), *Growth and Stagnation in the European Economy*. Genève: United Nations European Commission for Europe.
- Wallander, Jan (2009), ”Mina år vid IUI”. I denna volym.

REFERENSER TILL AVSNITTET OM JONAS NORDENSON

- Bokförlaget Vem är Vem AB (1962), ”Nordenson, Jonas W, verkst direktör”. I *Vem är Vem: Stor-Stockholm*, s. 971. Stockholm: Bokförlaget Vem är Vem AB.
- Douhan, Robin (2009), ”IUI/IFN:s Ordföranden”. I denna volym.
- Ersman, Sven (1991), ”Nordenson, Jonas Wilhelm”. I *Svenskt Biografiskt Lexikon*, band 27, s. 311–313. Stockholm: Norstedts.
- Peppler, Willem (2006), *Speglingar*. Stockholm: Triangle.
- Wallander, Jan (1997), *Livet som det blev: en bankdirektör blir till*. Stockholm: Bonniers.
- Wallander, Jan (2009), ”Mina år vid IUI”. I denna volym.
- Åberg, Carl Johan (2009), ”Långtidsutredningarna – en blandekonomins spegel”. I denna volym.

FÖRFATTARPRESANTATION

Henrik Jordahl är docent i nationalekonomi och forskare vid IFN. För en fylligare presentation hänvisas till kapitel 2 i denna volym.